

УЛУТТУК БАНККА – 25 ЖЫЛ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын түзүлгөндүгүнө 25 жыл толду. Өткөн чейрек кылымда Улуттук банк дүйнөлүк банк системасынын стандарттарынын талаптарына жооп берген деңгээлге жетип отурат. Азыркы учурда Кыргызстанда банктардын кызматын пайдаланбаган жарандарыбыз жокко эсе деп айтсак аша чапкандык болбос. Мунун өзү өлкөбүздө банк системасынын үзүрлүү иштеп жаткандыгынын күбөсү. Албетте, мына ушундай деңгээлге жетүү үчүн Улуттук банк түзүлгөндөн бери карай бир топ татаал жана байсалдуу жолду басып өткөндүгү талашсыз. Ал тууралуу азын-оолак маек куруп берүүсүн өтүнүп, КР Улуттук банкынын төрагасы Т.С. Абдыгуловго бир нече суроолор менен кайрылдык.

- Толкунбек Сагынбекович, адегенде Улуттук банктын уюштурулушу тууралуу сөз козгосок.

- 1992-жылдын 6-мартында эгемендүү Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин №873-ХII токтомуна ылайык Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик банкы Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы болуп түзүлгөн. Улуттук банктын статусу, милдеттери, функциялары, ыйгарым укуктары жана ишин уюштуруу принциптери Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана 1997-жылдын 29-июлунда кабыл алынган "Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндөгү" мыйзамы тарабынан аныкталган. Улуттук банктын ишинин башкы максаты болуп тиешелүү акча-кредит саясатын жүргүзүү аркылуу улуттук акча бирдигинин (сомдун) туруктуулугуна жетишүү жана аны колдоп туруу болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы алдына койгон милдеттерди аткаруу үчүн өз ишин мамлекеттик бийлик жана башкаруу органдарынан көз карандысыз, өз алдынча уюштурат жана жүзөгө ашырат.

- Кыргызстандын банк системасы чейрек кылым ичинде кандай этаптарды башынан кечирди?

- Кыргыз Республикасынын банк системасынын өнүгүү жолун негизинен төрт этапка бөлсөк болот. **Биринчи этабы** 1991 – 1995-жылдарды камтыйт. Бул мезгилде жигердүү реформалар жүргүзүлгөн жана азыркы банк системасынын мыйзамдык, нормативдик жана институттук базалары түзүлгөн. Улуттук банктын көз карандысыз иштөө режимин мыйзамдык жактан бекемделген жана чет өлкө валюталары менен операциялар либералдуу жүргүзүлө баштаган.

Ал эми Кыргызстандагы банк системасынын **экинчи этабы** 1998 – 2001-жылдарга туура келет. Банк системасынын өнүгүшүнүн бул этабы тышкы шарттардын жана ички факторлордун кескин начарлашынын натыйжасында банктардын туруктуулугунун төмөндөндүгү менен мүнөздөлөт. Бул мезгилде коммерциялык банктарга Россиядагы кризис, соода жагынан өнөктөш өлкөлөрдө жүргүзүлгөн валюта девальвациялары, айрым коммерциялык банктардын кредиттик саясатты туура эмес жүргүзүүсү сыяктуу терс көрүнүштөр

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын төрагасы Толкунбек АБДЫГУЛОВ:

“Башкы максат баалардын туруктуулугун сактоого жетишүү”

коммерциялык банктардын өнүгүшүнө терс таасирин тийгизген. Мындай шартта Улуттук банктын ишмердиги банктардын капиталдарынын деңгээлин жогорулатуу аркылуу алардын туруктуулугуна жетишүүгө, нормативдик базаны жана банк көзөмөлүнүн инструменттерин чыңдоого багытталган болчу.

Банк системасынын өнүгүшүнүн **үчүнчү этабы** 2001-жылдан баштап 2010-жылга чейинки аралыкты өзүнө камтыйт. Бул этапта республиканын банк секторун реформалоо иш-аракеттери аягына чыгып калган. 2010-жылга чейин банк тармагы туруктуу өнүгүү үстүндө болгон.

Ал эми **төртүнчү этабына** токтолсок, 2010-жылы өзүңздөр билгендей эле социалдык жана саясий мүнөзгө ээ болуп, өлкөдөгү экономикалык абалдын өсүшү басаңдаган. Анткени менен Улуттук банк тарабынан өз убагында көрүлгөн көзөмөлдөөчү аракеттердин натыйжасында банктардын капиталдык базасынын чыңдалышына, коммерциялык банктардын активдеринин, калктын акча салымдарынын өсүшүнө түрткү болгон. 2012-жылдан баштап банк системасы туруктуу өнүгүү жолуна түштү. Бүгүнкү күнү банк сектору Кыргыз Республикасындагы динамикалык өсүшкө ээ болгон финансылык система болуп эсептелет. Азыр коммерциялык банктар калкка кеңири тармактагы кредиттик, депозиттик, эсептик жана башка банк кызматтарын сунуштап жатат.

- Кыргызстандагы коммерциялык банктардын түзүлүшү жана алардын бүгүнкү күндөгү абалы жөнүндө айтып берсеңиз?

- Эгерде Кыргызстандагы коммерциялык банктардын тарыхына токтоло турган болсок, 1980-жылдардын аягында Советтер

Союзунда алгачкы коммерциялык банктар түзүлө баштаган.

1990-жылдын апрель айында алгачкы “Эврика” аттуу коммерциялык банк түзүлүп, ал ошол эле жылдын май айында АКБ “Курулушбанк” болуп өзгөрүлгөн. Ушундан кийин республиканын негиздөөсү менен АКБ “Автобанк” пайда болгон. Кийинчерээк 1991-жылы Соода министрлигинин АКБ “Ак-Ниет”, Ички иштер министрлигинин – АКБ “Сатурн” аталыштагы коммерциялык банктары түзүлгөн болчу. Мунун негизинде, коммерциялык банктар ведомстволук мүнөздө болгон.

Ошентип коммерциялык банктардын калыптануу процесси жүрүп отуруп, 2017-жылдын 1-январына карата Кыргыз Республикасында 25 банк иш алып барууда. Өзүңздөргө белгилүү болгондой Улуттук банк мына ушул коммерциялык банктардын жана банк эмес финансы –кредиттик мекемелердин ишмердүүлүгүн жөнгө салат жана көзөмөлдөйт. 2016-жылдын жыйынтыгы боюнча банк системасында көлөмү 893,2 млн сом таза киреше алынган.

- Улуттук банк микрофинансылык уюмдар менен кандай иштерди алып барууда?

- Кредиттик союздар жана микрофинансылык уюмдар банктык эмес финансы-кредиттик мекемелери болуп эсептелет. Микрофинансылык уюмдар өз кезегинде 3 топко бөлүнүшөт: микрофинансылык компания (МФК), микрокредиттик компания (МКК) жана микрокредиттик агенттик (МКА).

Улуттук банк Кыргыз Республикасынын “Улуттук банкы жөнүндө” мыйзамына ылайык Улуттук банк тарабынан лицензиялануучу банктык эмес финансы-кредиттик мекемелердин ишин жөнгө салууну жана көзөмөлдөөнү жүзөгө ашырат. Банктык эмес

финансы-кредиттик мекемелердин ишин жөнгө салуу максатында экономикалык нормативдерди белгилейт, директиваларды, нускоолорду жана сунуштарды чыгарат. Улуттук банк тарабынан ар дайым банктык эмес финансы-кредиттик мекемелеринен кредит алган жарандардын кайрылууларын жана арыздарын кароо боюнча иштер жүргүзүлүп келет. Банктык эмес финансы-кредиттик мекемелер тарабынан мыйзам бузуулар аныкталган учурда Улуттук банк өз убагында аларга карата мыйзамда каралган таасир этүү чараларын колдонот.

- Жарандарыбыздын каржылык сабаттуулугун арттыруу боюнча Улуттук банк тарабынан кандай иш-чаралар өткөрүлүп келүүдө?

- Баарыбызга белгилүү болгондой, 2016-жылдын 15-июнунда Кыргыз Республикасынын калкынын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу боюнча 2016 – 2020-жылдарга каралган программасы Өкмөт тарабынан бекитилген. Азыркы учурда (2016-2017-жылдар) биринчи баскычынын талабы ишке ашырылууда. Ушунун алкагында Улуттук банк тарабынан бир топ иш-чаралар аткарылууда. Айта кетсек:

- Билим берүү программаларына финансылык сабаттуулук элементтерин киргизүү максатында иш-аракеттер көрүлүп жатат.
- Кыргызстандын ар бир аймагында финансылык агартуу борборлорун түзүү максатында, Улуттук банк тарабынан жергиликтүү бийликтин өкүлдөрү үчүн тренингдер башталууда;
- жаш өспүрүмдөр үчүн Акча алиппесинин 3-бөлүгү, жарандар үчүн кредит, депозит, банктык карттар тууралуу буклеттер чыгарылып, эл арасында таркатылды;
- жаштардын финансылык сабаттуулугунун деңгээлин жогорулатуу максатында Дүйнөлүк акча жумалыгынын өтүшү күтүлүүдө ж.б.

- Улуттук банк кыргыз сомуна туруктуулугун сактоодо кандай иштерди аткарып келүүдө? Кандай жетишкендиктер болду?

- Улуттук банк өзгөрүлмөлүү алмашуу курс саясатын жүргүзгөндүктөн, валюталык рыноктогу түзүлгөн кырдаалга жараша валюта курсунун кескин серпилүүсүн жумшартуу жана туруктуулугун сактоо максатында валюталык интервенцияларды өткөрүп турат. Мисалы, алмашуу курсу кескин төмөндөп бараткан учурда Улуттук банк тарабынан чет өлкө валютасын сатып алуу боюнча валюталык интервенция өткөрүлөт, ал эми алмашуу курсу өтө жогорулап баратса, чет өлкө валютасын сатуу боюнча операцияны жүргүзөт.

Андан тышкары Улуттук банк өз ыйгарым укуктарына ылайык

кандайдыр бир валюта рыногунда татаал учурларда, ар кандай иш-чараларды иштеп чыгышы мүмкүн. Мисалы, 2014-2015-жылдары валюта рыногундагы жагдайга жана экономиканын кырдаалына ылайык Улуттук банк менен Өкмөт бир нече иш-чараларды иштеп чыккан. Алардын эң негизгилеринин бири катары чет өлкө валютасындагы милдеттик камдык талаптар өлчөмү жогорулап, тескерисинче, улуттук валютадагы милдеттик камдык талаптар өлчөмү төмөндөтүлгөнүн айтсак болот. Ошондой эле чет өлкө валютасындагы потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга каралган резерв көрсөткүчтөрүнүн өлчөмдөрүн жогорулатып, улуттук валютасындагы потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга каралган резерв көрсөткүчтөрүнүн өлчөмдөрү төмөндөтүлгөнүн да берилген ипотека кредиттерин улуттук валютага трансформациялоо программасы ишке ашырылгандыгын мисал катары айтсак болот.

Сомдун бекемделиши жана анын курсунун туруктуу кармалышы Кыргыз Өкмөтү менен Улуттук банктын экономикадагы доллардан арылуу аракеттери (дедолларизация) менен дагы түшүндүрүлөт.

- Улуттук банктын алдыдагы келечек пландары кандай?

- Тиешелүү акча-кредит саясатын жүргүзүү менен баалардын туруктуулугуна жетишүүсү жана аны кармап туруу Улуттук банктын ишинин негизги максаты болуп кала берет. Негизги максатына жетиш үчүн Улуттук банк өзүнүн карамагындагы акча-кредит саясатынын инструменттери колдонуусун улантат. Акча-кредит саясатынын негизги инструменти катары Улуттук банк мындан ары да эсептик чен боюнча чечимдерди кабыл алууда инфляция боюнча болжолдор жана жалпысынан экономикалык өнүгүү боюнча баа берүүлөр эске алынат.

Белгилеп кетсек, Улуттук банк 2014-жылдан тартып пайыздык ченди “таргеттөө режимин” аттуу акча-кредит саясатынын жаңы негизине өткөн. Акча-кредит саясатынын жаңы негизине өтүүнүн максаты болуп акча-кредит саясатынын пайыздык каналын күчөтүү жана банктар аралык рынокту өнүктүрүү болгон, бул акыркы рыноктук пайыздык чендерге таасирин күчөтүүсүнө багытталган. Башкача айтканда, Улуттук банк өзүнүн негизги максатына жетиш үчүн акча-кредит саясатынын ориентири катары, мурдагыдай экономикадагы акчанын көлөмү эмес, акчанын баасын эске алууда. Муну менен, Улуттук банк акча рыногунда кыска мөөнөттөгү пайыздарына таасир кылып, андан ары узак мөөнөттөгү каражаттардын пайыздык чендерине таасир кылууга шарт түзүп берет. Так айтканда, банк системасы өзүнүн кредиттик саясатын жүргүзүүдө негизинен Улуттук банктын пайыздык саясатын эске алуусун караштырат.

Улуттук банк Кыргыз Республикасынын банк секторунун туруктуулугун камсыз кылууга багытталган, экономиканын доларлашуу деңгээлин, банктардын жана банк эмес финансы-кредит мекемелердин тобокелдиктерин төмөндөтүү, калктын финансы-кредит мекемелеринин кызматтарын пайдалануу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу боюнча иш-чараларды улантат.

Маектешкен Абдимухтар АБИЛОВ